

İlköğretim Okulu Öğrencilerinin Okula, Aileye ve Sosyal Çevreye İlişkin Değer Yargıları

HAMİT ÖZEN

Eskişehir Osmangazi Üniversitesi

HATİCE GÜLEŞ

Eskişehir Osmangazi Üniversitesi

AHMET AYPAY

Eskişehir Osmangazi Üniversitesi

Özet: Bu araştırmanın amacı ilköğretim okulu öğrencilerinin okula, aileye ve sosyal çevreye ilişkin değer yargılarını belirlemektir. Araştırma nitel araştırma desenlerinden olgubilim deseninde yapılandırılmıştır. Verilerin elde edilmesinde yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmış olup; katılımcıların belirlenmesinde maksimum çeşitlilik örnekleme yöntemi tercih edilmiştir. Araştırmada üç farklı il ele alınarak, toplamda yirmi dört öğrenciyle görüşme yapılmıştır. Sonuçlara göre birinci kademe öğrencilerinin değer yargılarının oluşmasında aile ve öğretmen belirleyiciyken; ikinci kademede arkadaş çevresi daha etkilidir. Dürüstlük, güven, paylaşımlar ve sevgi; okul, aile ve sosyal çevre için ortak değerlerdir. Teşvik konusunda ailede babalar daha etkiliyken; okul müdürüne yönelik görüşler, şehirlere göre değişmektedir. Ayrıca öğrenciler genel olarak sosyal adaletten ve genel iyiden yanadır.

Anahtar Sözcükler: *Değerler, Değerler Eğitimi, Değer Yargısı*

Abstract: The aim of this research is to determine the values of primary school students on family, school and social surroundings. Research is conducted in qualitative research. This study was conducted in the 2010-2011 academic year, with 24 students from Istanbul, Eskişehir and Afyon. The students responded open-ended questions, prepared by experts, based on the selected values from Schwartz's Value Inventory. Results were analyzed with descriptive analysis. As a result; when first grade students' values are forming, families and schools are influential. Friends, however, are a main factor for shaping the second grade students' values. Honesty, trust, sharings and love, school, social ambiance are common values. When supporting children, families are more influential and more effective, but perceptions for principals' support vary according to cities. Students value social justice and general common good.

Key Words: Values, Values Education, Value Judgement

Değerler, kültürlerin oluşturulmasında, devam ettirilmesinde ve toplumlar arasındaki farklılıklarda önemli rol oynamaktadır. Turan ve Aktan'ın (2008) belirttiği gibi değerler, davranışlarda ve tercihlerde belirleyici olup; sosyal bütünlüğün ayrılmaz ögesidirler. Bunun yanında değerler sistemi, bir toplum için ayrıcalık yaratan standartlar bütünüdür. Bu standartlar davranışları belirleyen ve toplumsal yaptırımları başlatan olgulardır. Bu olgular ileriye dönük ve amaç güdümlü davranışlar olup; geçmişten yararlanarak geleceğe yönelik davranışlarda olumlu değişimlere neden olur (Rokeach, 1979). Değerler, kavramsal olarak üzerinde çok durulan bir konu olmasına rağmen sözcüğün tanımında ortak bir noktada buluşulamamıştır (Abrams ve vd. 1992; Barker ve arkadaşları, 1992; Özgüven, 2007). Değerler, insanlar tarafından defalarca tekrarlanan, toplum tarafından onaylanan, bireylerin gurur duyarak sergiledikleri inanç, tutum ve duygulardır (Raths ve vd. 1966). Bir başka tanıma göre değerler, genel davranışları yönlendiren, karar verirken veya eleştirirken yol gösteren, dürüstlük ve kişiliği belirleyen ilkeler, inançlar ve yaşam görüşüdür (Halstead, 1996). Bireylerin değer sistemlerinin gelişmesinde sosyal çevre haline gelmiş kitle iletişim araçları, aile, akran ilişkileri ve okul etkili olabilmektedir (Sevinç, 2006). Başka bir deyişle bireylere ailede başlayan değer aktarımı, sosyal çevre etkisiyle birlikte okul yaşantısında devam etmektedir. Dolayısıyla toplum yapısında yerleşik olan değerleri, bireylere aktarım sürecinde okulun önemi büyüktür. Ekşi ve Katılmış (2011)' e göre, bireyin mutluluğu, toplumsal yaşamın insana yaraşır bir şekilde devam etmesi sahip olunan değerlere bağlıdır ve bu değerleri oluşturup, öğrencilerin içselleştirmesini sağlamak okulların

resmi görevleri arasında olduğu gibi bir anlamda okulların varlık nedenide bu anlayıştır. Değerler ve eğitim ilişkisiyle ilgili olarak Turan ve Aktan'a (2008) göre okul, değerler üzerine inşa edilmiş bir yaşama ve öğrenme alanıdır ve her okulun kendine özgü değerleri vardır. Haldane (2004) ise kültür, eğitim ve değerlerin ayrılmaz bir bütün olduğunu vurgulayarak, değerlerin eğitimde önemli bir konu olduğunu ve kültürün bir parçası olarak eğitim yoluyla aktarıldığını ifade etmiştir. Diğer taraftan değerler, hem eğitim teorilerine hem de eğitim uygulamalarına iki açıdan temel teşkil etmektedir: Birinci açıdan okul, öğrencilere değerler eğitimi veren en önemli etkidir; ikinci açıdan ise okullar toplumun aynasıdır. Bu yüzden okullarda topluma yararlı, nitelikli bireyler yetiştirmek için değerler eğitimine vurgu yapılır (Halstead, 1996). Genel anlamda okulların ahlaki yönden toplumun istediği niteliklere sahip, iyi karakterli bireyler yetiştirmesi beklenmektedir. Bunun temelinde ise eğitimin nihai hedefi olan topluma yararlı, iyi bir vatandaş yetiştirme amacı yer almakta olup; bununla ilgili olarak Dewey (2007) eğitimin ideal hedefinin öğrencilerde özdenetim gücünün yaratılması olduğunu ifade etmiştir.

Teknolojinin gelişmesiyle birlikte toplumlarda olumlu mevcut değerlerin yozlaşması söz konusudur ve değer kaybı denilen karmaşaya insanlar sürüklenmektedir. Toplumsal yaşamdaki değişimlere paralel olarak ailedeki bir takım geleneksel değerlerin de dönüşüm sürecinden geçmesi, birçok çocuğun yerel değerlerden yoksun olarak büyümesine yol açmaktadır (Sevinç, 2006). Bu nedenle topluma yararlı, iyi karakterli vatandaşlar yetiştirmek için, toplumsal değerlerin öğrencilere kazandırılması sürecinde okullarda “değerler eğitimi” ile ilgili çalışmalar yapılmaktadır. Bu doğrultuda MEB tarafından okullarda öğrencilere temel değerleri kazandırma sürecinde çeşitli proje etkinliklerinde öğrenci merkezli çalışmaların yapılması teşvik edilmektedir. Bu doğrultuda Haydon (1997), öğretmenlerin örnek olabilmeleri ve öğrencilere ahlaki doğruları gösterebilmeleri açısından gerekli niteliklere sahip olmalarının önemine dikkati çekmiştir. Kılıççı (1992) ise, değerler karmaşasında toplumun kendi bütünlüğünü koruyabilmesi açısından, okulda değerlerle ilgili yaşantıların çocuğun gelişim düzeyine göre tartışılmasını ve bunların günümüz koşullarına uygun olarak değerlendirilmesi gerektiğini vurgulamıştır. Bu bağlamda birlik ve beraberlik içinde, üretken bir toplum inşasında, bireylerin sahip olması gereken temel değerlerin önemine ilişkin; değerlerin öğrenci boyutunda ilköğretim basamağındaki sorgulanışı, bu çalışmanın temelini oluşturmaktadır. Bu

doğrultuda araştırmada Schwartz'ın (1992) tanımladığı, bireyin yaşamını yönlendirmede rol oynayan “on değer tipi” temele alınmıştır. Yurt içinde ve yurt dışında pek çok araştırmaya da temel oluşturan söz konusu değer tipleri özetlenecek olursa; “güç (power)”, sosyal statü, prestij ve insanlar üzerindeki hakimiyetin önemini ortaya koyar; “başarı (achievement)”, kişisel başarıyı belirtir; “haz alma (hedonism)”, zevk ve yaşamı sevmekle ilgilidir; “teşvik (stimulation)”, yaşamın mücadele yönüyle ilgilidir; “kendini yönlendirme (self direction)”, düşünce ve eylemlerde bağımsızlığı ortaya koyar; “evrenselcilik (universalism)”, genel iyiden yana olmayı ifade eder; “yardımseverlik (benevolence)”, başkalarının yararını korumakla ilgilidir; “geleneksellik (tradition)”, kültür etkilerini taşıyan görüşlerdir; “uyum (conformity)”, topluma uyum gösterme yeteneğini anlatır; “güvenlik (security)”, sosyal ilişkilerde ve toplumsal anlamda güven ve istikrar ile ilgili değerlerdir. Değerlerle ilgili ülkemizde yürütülen araştırma sayısı gittikçe artmaktadır. Bu bağlamda yapılan bu araştırmanın, ilköğretim öğrencilerinin okula, aileye ve sosyal çevreye yönelik değer yargılarını bütüncül bir yaklaşımla ortaya koyması; buna bağlı olarak araştırma sonuçları ve bu doğrultuda getirilecek öneriler bakımından yararlı olacağı tahmin edilmektedir.

AMAÇ

Bu araştırmada ilköğretim okulu öğrencilerinin, okula, aileye ve sosyal çevreye ilişkin değer yargılarını belirlemek amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda şu sorulara cevap aranmıştır:

1-Birinci ve ikinci kademe öğrencilerinin okul, aile ve sosyal çevreye ilişkin değer yargıları nelerdir?

2-Farklı şehirlerde eğitim gören öğrencilerin okul, aile ve sosyal çevreye ilişkin değer yargıları nasıldır?

3-Öğrencilerin okula yönelik değer yargılarını belirleyici etkenler nelerdir?

YÖNTEM

Araştırma Modeli

Araştırma nitel araştırma desenlerinden “olgubilim” desenindedir. Olgubilim deseni, farkında olduğumuz ancak derinlemesine ve ayrıntılı bir anlayışa sahip olmadığımız olgulara odaklanmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2008). Bu araştırmada ele alınan olgu, öğrencilerin okula, aileye ve sosyal çevreye yönelik değerleridir.

Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubu, 2010-2011 eğitim-öğretim yılında resmi ilköğretim okullarında eğitim gören öğrenciler arasından seçilmiştir. Katılımcıları belirlemek için amaçlı örnekleme yöntemlerinden “maksimum çeşitlilik” örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Buradaki amaç, görel olarak küçük bir çalışma grubu oluşturmak ve bu grupta çalışılan probleme taraf olabilecek bireylerin çeşitliliğini maksimum derecede yansıtmaktır. Amaç genelleme yapmak için çeşitliliği sağlamak değildir; tam tersine çeşitlilik gösteren durumlar arasında ortak ya da paylaşılan olguların ve ayrılıkların olup olmadığını bulmaya çalışmak ve çeşitliliğe göre problemin farklı boyutlarını ortaya koymaktır (Yıldırım ve Şimşek, 2008). Çeşitliliği sağlayabilmek için araştırma İstanbul, Eskişehir ve Afyonkarahisar’da yürütülerek, her bir şehirde öğrenciler birden sekizinci sınıfa kadar farklı okullardan seçilmiştir. Buna göre her şehirde sekiz öğrenci olmak üzere toplamda 24 öğrenciyle görüşme yapılmıştır. Görüşme yapılan öğrencilerin 13’ü erkek 11’i kızdır, yaşları ise 8 ile 14 arasında değişmektedir.

Veri Toplama Aracı

Veriler yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılarak elde edilmiştir. Araştırmacılar tarafından hazırlanan görüşme soruları iki alan uzmanı tarafından incelenerek kapsam geçerliliği gözden geçirilmiştir. Düzenlenen sorular doğrultusunda 4 öğrenciyle ön görüşmeler yapıldıktan sonra 14 açık uçlu soruyla görüşmelerin yapılması uygun görülmüştür. Görüşme süresi 20-30 dakika arasında değişmektedir.

Verilerin Analizi

Öğrencilerle yapılan görüşmelere ait ses kayıtları, öncelikle bilgisayar ortamında yazıya aktarılmıştır. Yazı haline getirilen görüşme kayıtları üzerinde, her bir araştırmacı tarafından ayrı ayrı kodlar belirlenmiştir. Daha sonra araştırmacılar arasında kodlara ilişkin fikir birliği sağlandıktan sonra yeniden kodlar belirlenmiştir. Yapılan incelemeler sonucunda kodlamalar temalaştırılmıştır. Bu temalar Schwartz’ın belirlediği değer tiplerine göre belirlenerek, araştırma verileri kapsamında altı değer tipi ele alınmıştır. Sonrasında temalar altındaki kodların anlamlı bir bütün oluşturup oluşturmadığı tekrar gözden geçirilmiştir. Bir sonraki aşamada ise araştırmanın güvenilirliğini sağlamak için elde edilen temaların kodları temsil edip etmediğini teyit etmek amacıyla uzman görüşü

alınmıştır. Alan uzmanından, belirlenen kodları temalarla eşleştirmesi istenmiştir. Alan uzmanının yaptığı eşleştirmeye, araştırmacıların yaptığı eşleştirmeler karşılaştırılarak, araştırmanın güvenilirliğine yönelik Miles ve Huberman'ın (1994) uyum yüzdesi formülü “kullanılmıştır. Buna göre uyum % 95 olarak hesaplanmıştır. Böylece istenilen düzeyde bir güvenilirlik sağlandığı görülmüştür. Verilerinin çözümlenmesinde ise “betimsel analiz tekniği” kullanılmıştır. Bulgular geçerliliği sağlamak açısından, alt amaçlar çerçevesinde doğrudan alıntılarla desteklenerek sunulmuştur. İfadelerin kime ait olduğunu belirtmek için öğrenci isimleri verilmemiş, bunun yerine öğrencinin bulunduğu şehrin ilk harfi ve kaçınıcı sınıfta okuduğu, örnekteki gibi (İ.; İstanbul, 5.sınıf öğrencisi) kodlanmıştır.

BULGULAR

Temalar altında çözümlenen veriler, öğrenci görüşlerine ait alıntılarla desteklenerek araştırmanın alt amaçları çerçevesinde yorumlanarak sunulmuştur.

Öğrencilerin Eğitim Gördükleri Okula Yönelik Değer Yargıları

Öğrencilerin okula yönelik değer yargılarını belirleyebilmek için öğrenci ifadeleri, güvenlik (security), güç (power), başarı (achievement), haz alma (hedonism), teşvik (stimulation), evrenselcilik (universalism) başlıkları altında analiz edilmiştir.

Güvenlik

Okulun öğrenci açısından anlamına yönelik, öğrencilere “*Okulunu neye benzetirsin ve okul senin için ne anlam ifade eder?*” sorusu yöneltilmiştir. Verilen cevaplarda okul için; çocuk yuvası, kitap, ev, aile, bilgi yuvası, eğitim aracı, eğitim yuvası, en iyi dostluğun bulunduğu yer, market, tatil köyü ve içinde bilgi olan bina benzetmelerinin yapıldığı görülmüştür. Frekans dağılımına göre yirmi iki öğrenci okula ilişkin olumlu benzetmeler yaparken; olumsuz olarak nitelendirilebilecek “kafes” benzetmesi iki öğrenci tarafından dile getirilmiştir. Öğrenci görüşleri, daha çok okulun aile ortamı gibi görülmesi ve bilgi edinilen bir yer olması üzerinde birleşmiştir. Diğer taraftan öğrencilerin tamamı okulun hayata hazırlama ve meslek kazandırma yönüne dikkati çekmişlerdir. İfadeler doğrultusunda öğrencilerin okulun önemine dair, olması gereken

bir farkındalığa sahip oldukları söylenebilir. Ayrıca öğrenciler okulun koruyucu yönünü vurgulayarak, kendilerini okulda güvende hissettiklerini dile getirmişlerdir. Bunların yanında ifadelerden güzel konuşmayı, yazmayı öğrenmek ve arkadaş ortamında bulunmak açısından okulun öğrenciler açısından önemli olduğu anlaşılmaktadır. Verilen cevaplara ilişkin bazı alıntılar aşağıda yer almaktadır:

“Okulumu “zırh”a benzetiyorum. Her şeyden korunuyorum, herkes beni koruyor. Sıcak ortam zırh gibi sıcak tutuyor. (A₆)”, “Okulu, bilgi yuvasına, evime benzetirim. Ben okulumu seviyorum çünkü okul bizim yuvamız gibi, eğitim görüyoruz, yazı yazmayı öğreniyoruz. (İ₃)”, “Okulumu kitaba benzetebilirim. İçinde bilgiler var. Okul kitap okumak gibi bir şey. Öğretmenler o bilgileri bize sunuyor, arkadaşlarım da o kitabın eğlenceli yerleri. (İ₇)”, “Okul benim için çok önemli çünkü büyüyünce bir meslek sahibi olmama yardımcı olacak. (A₄)”, “Okul bizi hayata en iyi şekilde hazırlamaya çalışır. (E₈)”

Okula yönelik olumsuz görüş belirten iki öğrenci ise bunun sebebine yönelik öğretmen davranışlarını ve okulda eğlenceli aktivitelerin azlığını ileri sürmüştür. Buna ilişkin bir öğrenci ifadesi şöyledir: “Okulu kafese benzetebilirim. Okulu genel olarak sevmiyorum. Eğlence varsa seviyorum. Sınıfta hatanı gören ve bunu gıcıklık olarak yapan öğretmenleri sevmiyorum. (E₆)”

“Okulda en çok kime güvenirsin? Neden?” Sorusuna öğrenciler öğretmen veya arkadaş cevabını vermişlerdir. Verilen cevaplara yönelik frekans dağılımları Tablo 1’de sunulmuştur.

Tablo 1. Okulda En Çok Güvenilen Kişiye Yönelik Frekans Dağılımları

Şehirler		Öğretmen (f)	Arkadaş (f)
İstanbul	1.kademe	3	2
	2.kademe	1	2
Eskişehir	1.kademe	4	1
	2.kademe	3	-
Afyonkarahisar	1.kademe	4	1
	2.kademe	3	-
Toplam		18	6

Tablo 1’e göre her üç şehirde de öğrencilerin çoğu okulda öğretmenlerine güvenmektedir. Dağılımlar incelendiğinde katılımcılar arasında, Eskişehir ve Afyonkarahisar’da ikinci kademe öğrencilerinin

tamamının öğretmene güvendiği; İstanbul’da ise ikinci kademe öğrencilerinin daha çok arkadaşına güvendiği görülmektedir. Yapılan açıklamalara göre öğretmenin kızmaması, öğrenciye olumlu yaklaşması, öğrenciyi dinlemesi ve sevmesi, açık sözlü olması, sır saklaması ve yalan söylememesi öğrenciler tarafından önemli görülmektedir. Buna yönelik alıntıların bazıları şunlardır: “Öğretmenime güvenirim çünkü sır tutar. (A₄)”, “Çünkü öğretmenim güvenebileceğim birisi, hiç kızmaz bana, çok iyidir. (İ₃)”, “Öğretmenime güveniyorum, çünkü beni seviyor. (A₅)”, “Rehber öğretmene ve öğretmenime güvenirim. Çünkü onlar beni anlıyor, seviyor ve dinliyor. (E₅)”, “Öğretmenime güvenirim. Çünkü olaylara iyi bakıyor, açık sözlü birisi. (A₆)”.

Okulda en çok arkadaşına güvendiğini ifade eden öğrenciler, ise arkadaşlarına alışmış olmayı ve onlarla iyi anlaşmayı sebep göstermişlerdir. Bunu anlatan bazı alıntılar şöyledir: “Çünkü onunla ben birinci sınıftan beri arkadaşız, birbirimize çok alıştık. (İ₅)”, “En iyi arkadaşıma güvenirim, çünkü benimle hiç kavga ettiği olmadı, hiç tartışmadık onunla. (İ₇)”

Güç

Bir güç unsuru olarak öğretmenin nasıl algılandığına dair bilgi edinebilmek için öğrencilere “*Öğretmeninin size karşı davranışlarından bahseder misin? Onun hakkında ne düşünüyorsun?*” sorusu yöneltilmiştir. Bu soruya ilişkin sonuçlar Tablo 2’de verilmiştir.

Tablo 2. Öğretmen Davranışlarına Yönelik Öğrenci Algıları

Şehirler		Olumlu (f)	Olumsuz (f)
İstanbul	1.kademe	3	2
	2.kademe	1	2
Eskişehir	1.kademe	4	1
	2.kademe	3	-
Afyonkarahisar	1.kademe	4	1
	2.kademe	3	-
Toplam		18	6

Tabloda görüldüğü gibi verilen cevaplarda öğrenciler genel olarak öğretmenleri hakkında olumlu ifadeler kullanmıştır. Öğrencilerin yaptıkları açıklamalara bakılarak; genel olarak kızmayan, bağırmayan, öğrencilere eşit davranan, öğrencileriyle ilgilenen, onları seven, onlara güvenen, onlara sıcak davranan, dersleri öğrenci açısından zevkli işleyen

ve öğrencileriyle sosyal paylaşımlarda bulunan öğretmenlerin öğrenciler tarafından tercih edildiği söylenebilir. Bu bulguyu açıklayan bazı alıntılar şöyle sıralanabilir: “Bize iyi davranıyor, adil davranıyor. (A₃)”, “Öğretmenim çok iyi, bizimle çok ilgileniyor. (İ₄)”, “Öğretmenim yerine göre çok komik, yerine göre de çok ciddi ve disiplinli bir öğretmen. (A₇)” “Öğretmenimle gurur duyuyorum. Öğretmenim dört dörtlük bir öğretmendir. Bize çok güvenir. Öğretmenim çok iyidir. Hep berber geziye gideriz orada futbol oynarız. Öğretmenimi ailem, babam, annem gibi görüyorum. (İ₂)”, “Bize hep bir şeyler katmaya çalışıyorlar, hayatımız hakkında bilgilendiriyorlar. (İ₇)”

Diğer taraftan olumsuz öğretmen davranışlarına yönelik öğrenciler, daha çok öğretmenlerinin kendilerine kızmalarından duydukları rahatsızlığı dile getirmişlerdir. Ancak bu konuda öğrenciler genel olarak öğretmenleri haklı görme eğilimindedir. Ayrıca öğretmenlerin ders anlatımlarının öğrenciler tarafından yeterince anlaşılması ve sınıfta öğrencilere eşit davranma konusundaki bazı tutarsızlıklar da öğrenciler tarafından dile getirilmiştir. “Öğretmenlerimden memnunum ama ... hocasından memnun değilim çok sinirli ve asi bir hoca. Her şeye sinirleniyor ve vuruyor. (İ₈)”, “Öğretmenim çoğunlukla sevgi doludur bizi sever ama bazen çok insafsız oluyor. (E₅)”, “Bana bazen kızar. Çünkü ben de anlıyorum onu bazen yaramazlık yapabilirim okulda, kızmaya da hakkı var. (İ₃)”, “Bazen öğretmenim başka arkadaşlarla daha çok ilgileniyor, aslında hepimizle ilgileniyor ama ben her zaman hepimize eşit davranmasını isterim. (İ₅)”, “Bazı öğretmenlerde pek iyi anlamadığımız için sınavlarda başarılı olamıyoruz. (İ₆)”, “Resim öğretmenini pek sevmezdim. Çünkü çok bağırıyordu, çok disiplinliydi, bıktırmıştı bizi. (A₈)”

Başarı

Öğrenciler bir dersi sevme gerekçesi olarak, daha çok öğretmenin olumlu etkisini vurgulamışlardır. Bu bulguya ilişkin bazı öğrenci ifadeleri şöyledir: “Tarih dersinde onun gibisini tanımam. Bana bu dersi öğretmenim sevdirdi. (İ₇)”, “Sosyal bilgiler dersini çok seviyorum çünkü öğretmenimiz dersi zevkli işliyor. (A₆)”, “Türkçe dersini öğretmen çok iyi anlatıyor, kendisi de çok iyi. (İ₈)”, “Öğretmenimiz İngilizceyi oyunla öğretiyor, o yüzden İngilizcede başarılıyım. (E₅)”, “Öğretmenimiz matematik dersinde diğer derslere göre daha çok üzerimize düşüyor. Ders öğretmen sayesinde bana daha zevkli geliyor. (İ₄)”.

Haz Alma

Öğretmenlerin öğrencilerine yaşattığı başarı duygusu ve öğretmenle birlikte gerçekleştirilen sosyal etkinlikler, öğrenciler tarafından okulda mutlu eden sebepler olarak gösterilmiştir. Buna ilişkin alıntılar şöyledir: “Bir gün geziye gitmiştik bütün gün öğretmenim ve arkadaşarımla beraberdim. Beni mutlu eden öğretmenim ve arkadaşarımla beraber olmaktı. (İ₅)”, “Beşinci sınıfta teşekkür getirmiştım. O güzel şeyler hissettirdi bana, her şey benim olmuş gibi hissettim (İ₈)” “Takdir aldığımında çok mutlu oldum çünkü arkadaşarımla benimle gurur duymuştu. (A₄)”, “Sınıf başkanı olduğumda çok mutlu oldum, heyecanlandım. Çünkü herkes benim sözümü dinleyecekti. (A₁)”, “Müzeye gitmiştik bir gün. Öğretmenimle beraber vakit geçirmek çok güzeldi. (İ₄)”

Okul Müdürü Tarafından Teşvik

“Okul müdürüyle yaşadığın iyi bir olay var mı? Anlatır mısın? Okul müdürüz sizin için neler yapıyor, başka neler yapmasını istersin?” sorusuyla öğrencilerin okul müdürü hakkındaki düşüncelerini açıklamaları istenmiştir. Buna göre okul müdürüyle yaşanan iyi bir anı olup olmamasına ilişkin verilen cevapların frekansları Tablo 3’te yer almaktadır.

Tablo 3. Okul Müdürüyle Yaşanan İyi Bir Anıya Yönelik Frekans Dağılımları

Şehirler	Evet (f)	Hayır (f)
İstanbul	6	2
Eskişehir	-	8
Afyonkarahisar	1	7
Toplam	7	17

Tablodaki frekans dağılımına göre, Eskişehir ve Afyonkarahisar’daki okullarda eğitim gören öğrencilerin büyük çoğunluğu okul müdürüyle ilgili iyi bir anılarının olmadığı görüşünderken; İstanbul’daki öğrenciler genel olarak okul müdürüyle ilgili iyi bir anılarının olduğu yönünde görüş belirtmişlerdir. Buna göre Eskişehir ve Afyonkarahisar’daki öğrenciler, okul müdürünü pek görmediklerini ve onunla pek bir anılarının olmadığını belirterek; müdürün pek bir şey yapmadığı görüşünü savunmaktadırlar. Öte yandan öğrenciler okul müdürünü genellikle okulun fiziki yapısında

yapılan değişikliklerle ilişkili olarak hatırlamaktadır. Öğrencilerin okul müdüründen beklentileri öğrencilere karşı ilgili olması yönündedir. Bu bulgudan hareketle bu iki şehirdeki katılımcı öğrencilerin eğitim gördükleri okullardaki müdürlerin, yeterince sınıf ziyaretlerinde bulunmadığı ve öğrencilerle bire bir iletişime geçmediği, ayrıca okul genelinde bir takım sosyal etkinliklerin yeterince yapılmadığı söylenebilir. Öğrenci görüşlerine ait bazı alıntılar şunlardır: “Müdürümle ara sıra konuşurum ama onunla hatırladığım önemli bir anım yok. (E₈)”, “Hiç konuşmadım. Müdür hiç bir şey yapmıyor, bizimle ilgilenmesini istedim. (A₄)”, “Çok kötü ve sevimsiz bir insan. Onunla tek anım gömlek ve süveter giymediğim bana kızması. (E₅)”, “Müdürü tanıyorum ama hiç konuşmadım. Müdür bahçeyi çimlendirdi, futbol sahası, voleybol sahası ve basketbola potası yaptırıyor. (A₅)”, “Müdürle hiç konuşmadım. İstiklal Marşı’nda konuşuyor, okulu boyatıyor, güzelleştiriyor, ondan başka bir şey istemezdim. (A₃)”, “Bir keresinde pencereden atlamıştık, odasına çağırdı kızdı. Bizim için hiç bir şey yapmıyor. (E₇)”

İstanbul’daki öğrencilerin çoğu ise, okul müdürüyle ilgili olumlu anlamların olduğunu dile getirmişlerdir ve açıklamalara göre öğrencilerin okul müdürüne yönelik düşünceleri daha olumludur ve öğrenciler müdürün okul için yaptıklarının farkındadır. Öğrenci görüşlerine göre okul müdürleri, öğrencilerle konuşmakta, onlarla ilgilenmekte, gerekli durumlarda ödül vermekte ve sosyal etkinlikler düzenlemektedir. Bu şehirdeki öğrenciler okul müdürünün insani yaklaşımlarını öne çıkararak; okul müdüründen beklentilerini ise okulun fiziki yapısındaki iyileştirmelerden yana olarak dile getirmişlerdir. Diğer taraftan İstanbul’daki öğrenciler müdürlerin okulda fazla bulunmamasından şikayetçidir. Bulgulara göre İstanbul’daki okul müdürlerinin diğer iki şehirdeki okul müdürlerine göre, öğrencilerle daha ilgili olduğu yorumu yapılabilir. Bu bulgulara işaret eden öğrenci alıntılarının bazıları şunlardır: “Bizim için her şeyin en iyisini yapmaya çalışır. (İ₄)”, “Müdür beni dinliyor, ben de onu dinliyorum. Bizim için güzel şeyler yapıyor. Müdürün okulda durmasını istiyorum. (İ₁)”, “Okul müdürü bizi dinler, bize içecek ısmarlar. Müdürümüz bizimle çok ilgilidir. Bizim hep iyi, çalışkan olmamızı ister. Bizim için geziler düzenliyor. Her etkinliğe katılmamızı istiyor. Bahçede çocuklar için yeni oyun alanı oluşturdu. Okulda tadilat yapılması gereken yerler var onların yapılmasını isterim. (İ₅)”, “Okul müdürümü çok seviyorum, çok ilgileniyor bizimle. Bizim yüksek yerlere gelmemizi ister. Sıkıldığımızda onunla konuşabiliriz. Onunla arkadaş gibiyiz. (İ₇)”.

Evrenselcilik

“Okulunuz size birbirinizi sevebileceğiniz, okulda mutlu olabileceğiniz temiz, saygılı, hoşgörülü bir ortam sağlayabiliyor mu? Okulunuzun ne gibi sorunları var?” Sorusuna verilen cevaplar iki başlık altında birleştirilmiştir. Bunlardan birisi öğrencilerden kaynaklı sorunlar bir diğeri ise okul binasıyla ilgili fiziki sorunlardır. Cevaplara ilişkin frekanslar Tablo 4’te gösterilmiştir.

Tablo 4. Öğrencilere Göre Okuldaki Sorunlara İlişkin Frekans Dağılımları

Şehirler	Öğrencilerden kaynaklı sorunlar (f)	Okul binasının fiziki eksiklikleri (f)	Sorun yok (f)
İstanbul	6	2	-
Eskişehir	1	5	2
Afyonkarahisar	3	4	1
Toplam	11	10	3

Tablo 4’e göre, öğrencilerin belirttikleri sorunlar, İstanbul’da daha çok olumsuz öğrenci davranışlarından kaynaklanırken; diğer şehirlerde ise daha çok okulun fiziki yapısındaki eksiklikler olarak görülmektedir. Diğer taraftan öğrenci görüşleri arasında 1. ve 2. kademeye yönelik farklılık tespit edilmemiştir. Okuldaki sorunları açıklayan bazı alıntılar şunlardır: “Arkadaşlarım hep kavga ediyorlar. (İ₁)”, “Bazı arkadaşlarımız bahçeye, sınıflara ve koridorlara çöp atıyorlar. Sıralarını karalıyorlar, küfürlü konuşuyorlar, sınıflarını havalandırmıyorlar, öğretmenlerimiz sigara içtikten sonra sigarayı bahçeye atıyor. (İ₃)”, “Benim okulumda bazı arkadaşlarda kıskançlık sorunu var, çalışkan olmayı kıskanıyorlar. (İ₇)”, “Öğretmenleri dinlememe ve öğretmenleri sevmeme sorunları var. (İ₄)”, “Tuvaletler pis, temizlik sorunu var. (A₃)”, “Spor tesisleri yok. Demirden kalelerimiz var hepsi kırık. Kışın beden eğitimini kazan dairesinin yanında iğrenç bir yerde yapıyoruz. Okulumuzun her yeri beton, keşke çim alan olsa. (E₆)”, “Okulda sıra olduğumuzda öğrenciler sırada düzgün durmuyor, geçen yıl ,10 Kasım töreni çok soğukta yapıldı. Bize düzgün dur diye kızan öğretmenler şiir okunurken kendileri konuşuyordu ve gülüyordu. (A₁)”, “Kötü alışkanlığı olanlar var. (A₆)”

Öğrencilerin Ailelerine Yönelik Değer Yargıları

Öğrencilerin aileye yönelik değer yargılarını belirleyebilmek için öğrenci ifadeleri, güvenlik (security), teşvik (stimulation) ve haz alma (stimulation) başlıkları altında analiz edilmiştir.

Güvenlik

Öğrencilere yöneltilen “*Ailede en çok kime güvenirsin? Neden?*” sorusuna verilen cevaplar ve frekansları Tablo 5’te gösterilmiştir.

Tablo 5. Ailede En Çok Güvenilen Kişiye İlişkin Frekans Dağılımları

Şehirler	Anne (f)	Baba (f)	Kardeş (f)
İstanbul	6		2
Eskişehir	4	2	2
Afyonkarahisar	4	2	2
Toplam	14	4	6

Tablodaki frekans dağılımlarına göre, öğrencilerin 14’ü annesine, 4’ü babasına, 6’sı ise kardeşlerine güvendiklerini ifade etmişlerdir. Her üç şehirde de öğrenciler genel olarak annelerine daha çok güvenmektedir. Bunun sebebinin yönelik öğrenciler; anneye duyulan sevgiyi, annenin hoşgörülü davranışlarını, anne ile daha fazla vakit geçirmeyi ve paylaşımları öne çıkarmışlardır. Bu bulguya işaret eden bazı alıntılar şunlardır: “Anneme güvenirim çünkü onu çok seviyorum. (A₃)”, “Annem beni daha iyi anladığı için ona güvenirim (A₈)” “Anneme güvenirim çünkü en çok onunla vakit geçiriyorum. (İ₅)”, “Çünkü her sorunumu annemle çözerim, annemle arkadaş gibiyiz. (E₃)”

“*Aileni neye benzetirsin? Neden?*” sorusuyla öğrencilerden ailelerine yönelik metafor üretmeleri istenmiştir. Öğrenciler bu soruya cevap olarak; sevgi, ağaç, sevgi dolu bir yuva, barış, oyuncak bebek, arkadaş, beyaz sayfa, cam, kilit, sağlam taş, arı, çiçek, araba, kitap, dünya, prens ve prenses gibi benzetmelerde bulunmuştur. Bu benzetmelerden yola çıkılarak, öğrencilerin genel olarak aile yaşantısında mutlu ve aileyi koruma güdüsü içinde oldukları söylenebilir. Ayrıca öğrenciler aile içi bağları ve ailenin eğitici yanını da vurgulamaktadır. Öğrenci görüşlerine ait bazı alıntılar şunlardır: “Ailemi sağlam bir taşla benzetirim çünkü üzülmecek hiçbir şeyden. (A₂)”, “Ailem beyaz bir sayfa gibi temiz. (A₇)”, “Dünya’ya benzetirim çünkü ailemin özellikleri çok, mutlu yuz ve sevgi

var ailemde (İ₅)”, “Ailemi kitap olarak düşünebilirim. Çünkü onlar da bizim hayat öğretmenlerimiz.(İ₇)”, “Kilit gibi birbirimize kenetlenmişiz. (A₃)”, “Babam ağacın kökü, annem dalları, biz de yaprakları. (E₈)”

Haz Alma

Öğrencilere sorulan “*Kendini en çok nerede mutlu hissediyorsun? Ne yapmaktan zevk alırsın? Neden?*” sorusuna verilen cevaplarla ilişkin frekans dağılımları Tablo 6’da yer almaktadır.

Tablo 6. En Mutlu Hissedilen Ortama İlişkin Frekans Dağılımları

Şehirler	Ev (f)	Arkadaş Çevresi (f)
İstanbul	5	3
Eskişehir	5	3
Afyonkarahisar	6	2
Toplam	16	8

Tablodaki frekans dağılımına bakıldığında, şehirlere göre dağılımın benzerlik gösterdiği görülmektedir. İfadelere göre ikinci kademe öğrencileri genel olarak arkadaş ortamında daha mutlu oldukları yönünde görüş belirtirken; birinci kademe öğrencileri ise daha çok ev ortamında mutlu olduklarına dair görüş belirtmişlerdir. Bunun sebebine yönelik birinci kademe öğrencileri daha çok aile bireylerine olan sevgilerini, ev içinde yapılan aktiviteleri, aile bireyleriyle olan sosyal paylaşımları ve isteklerin yerine getirilmesini öne çıkarmışlardır. Bu duruma ilişkin bazı öğrencileri ifadeleri şöyledir: “Evde mutluyum çünkü bilgisayar var her şeyi yapabiliyorum. (A₅)”, “En çok kendimi evde mutlu hissedirim mesela faaliyet yapıyorum, gitar çalıyorum. (İ₃)”, “Annemi ve babamı çok seviyorum ve yanlarında kendimi güvende ve mutlu hissediyorum. (E₅)”, “Doğum günümde babam bana telefon almıştı. Çok heyecanlandım, mutlu oldum. Babamın bana değer verdiğini düşündüm (A₄)”, “Benim mutlu olmamın sebebi hem birlik içinde bir şeyler yapmamız hem de annemin mutlu olması (İ₅)”, “Ailemle tatile gittiğim zaman çok seviniyorum. (E₄)”

İkinci kademe öğrencileri ise akranlar arasındaki sosyal paylaşımları vurgulayarak; özellikle özgürlük duygusunun yaşanması, arkadaş ortamında öğrencileri mutlu eden sebepler arasında yerini almıştır. Bu bulguyu işaret eden bazı alıntılar şunlardır: “Çevremdeki insanlarla yaşadığım en iyi olaylardan birisi arkadaşlarımla ilk defa yalnız başıma

dışarıya çıkıp eğlenmemizdi. O an ilk defa yarı yarıya özgürlüğünü kazanmış biri olarak mutlu olmuştum. (E₈)”, “Arkadaşlarımla ilk defa yalnız alışveriş merkezine gittim. Kendimi büyümüş hissettim. (A₇)”, “Arkadaşlarım yaşlıtlarım olduğu için onlarla daha çok eğlenirim. (İ₇)”, “Arkadaş çevremde daha mutluyum çünkü konuşacak şeylerimiz var. (İ₈)”

Öğrencilerin Sosyal Çevrelerine Yönelik Değer Yargıları

Öğrencilerin sosyal çevreye yönelik değer yargılarını belirleyebilmek için öğrenci ifadeleri, güvenlik (security), evrenselcilik (universalism), uyum (conformity) ve güç (power) başlıkları altında analiz edilmiştir.

Güvenlik

“Birisine sır vermek istesen bu kim olur? Neden ona güvenirsin?”

Sorusuna verilen öğrenci cevapları doğrultusunda alınan frekanslar üç şehir için Tablo 7’de gösterilmektedir.

Tablo 7. Öğrencilerin Sırlarını Kiminle Paylaşmak İstedğine Dair Frekans Dağılımları

Şehirler	Anne (f)	Baba (f)	Öğretmen (f)	Kardeş (f)	Arkadaş (f)
İstanbul	2	-	-	-	6
Eskişehir	-	-	-	1	7
Afyonkarahisar	-	1	1	-	6
Toplam	2	1	1	1	19

Tabloda görüldüğü gibi üç şehir için geçerli olarak, birinci ve ikinci kademe öğrencilerinin büyük çoğunluğu kendileri için önemli meseleleri daha çok arkadaşlarıyla paylaşmaktadır. Güven duyulan arkadaşın, neden güvenilir olduğuna yönelik öğrenci ifadelerinde sevgi, yalan söylememe, iyi anlaşma, iyi huylu olma, arkadaşını koruma ve paylaşımlar ön plandadır. Buna ilişkin öğrenci ifadelerinin bazıları şöyledir: “... güvenirim, çünkü yalan söylemez, iyi kalplidir ve benim hakkımda kötü şeyler hissetmez. (A₈)”, “Birinci sınıftan beri çok iyi arkadaşız. Onunla iyi anlaşırım, çok iyi sır tutar, kimseye söylemez, başkalarına benim hakkımda kötü bir şey söylemez. (İ₃)”, “Beni destekleyen ve kötü zamanımda yanımda olan arkadaşıma güvenirim ve ona sırlarımı anlatırım. (E₈)”, “Arkadaşıma güvenirim, onunla çok maceralarımız oldu. Hep onunla dolaşıyorum,

o beni hiç kıskanmadı, bana güveniyor, ben de ona güveniyorum. (İ₇)”,
“Arkadaşıma güveniyorum çünkü onu seviyorum. (A₂)”

Evrenselcilik

Yaşamı güzelleştiren bir varlık olarak, erdemli bir arkadaşta hangi özelliklerin bulunması gerektiğine dair öğrencilere “*Sana göre iyi bir arkadaş nasıl olmalıdır?*” sorusu yöneltmiştir. Verilen cevaplarda şehirler arasında ve birinci ve ikinci kademe öğrencileri arasında belirgin farklılıklar görülmemiştir. Öğrenci ifadelerine göre iyi arkadaş özellikleri, tekrar sayısına bağlı olarak frekanslarıyla birlikte şöyle sıralanabilir: Yalan söylememeli (9), paylaşımcı olmalı (6), dürüst olmalı (5), sır saklamalı (5), arkadaşını sevmeli (4), destekleyici olmalı (4), güvenilir olmalı (3) ve cana yakın olmalı (3), arkadaşını korumalı (2), yardımsever olmalı (2), iyi olmalı (2), bilgili ve becerikli olmalı (2), yanlış yola sürüklememeli (2), saygılı olmalı (2), kırıncı olmamalı (2), efendi olmalı (2), dost olmalı (1), hoşgörülü olmalı (1), kötü alışkanlıkları olmamalı (1), güzel giyinmeli (1), başkalarıyla iyi anlaşmalı (1), tutarlı olmalı (1), uyumlu olmalı (1), küfür etmemeli (1), çok samimi olmamalı (1), kıskanç olmamalı (1), ortak yönlerimiz olmalı (1). Bu verilere dayalı olarak, en çok tekrar eden iyi arkadaş özelliklerine bakıldığında, öğrencilerin daha çok dürüstlük, güven ve paylaşım önem verdikleri söylenebilir.

Uyma

“*Arkadaşlarıyla ne gibi sorunlar yaşıyorsun?*” Sorusuna verilen cevaplar, rekabet ve diğer anlaşmazlıklar başlıkları altında toplanmıştır. Cevaplara ilişkin frekans dağılımları Tablo 8’de yer almaktadır.

Tablo 8. Arkadaş Ortamında Yaşanan Sorunların Sebeplerine Yönelik Frekans Dağılımları

İlköğretim	Rekabet (f)	Diğer Anlaşmazlıklar (f)	Sorun yaşamıyorum (f)
1. kademe	4	8	3
2.kademe	7	2	-
Toplam	11	10	3

Tablo 8 incelendiğinde, araştırmaya katılan ikinci kademe öğrencilerinden 7’sinin, rekabet nedeniyle arkadaş ortamında sorun yaşadığı; birinci kademe öğrencilerinin ise çeşitli anlaşmazlıklar

nedeniyle arkadaş ortamında sorun yaşadığı görülmektedir. Sorunların sebepleriyle ilgili olarak öğrenciler; uyumlu olmamak, ön planda olmak istemek, kavgacı olmak, kıskançlık, derslerde yardım etmeme gibi nedenleri vurgulamışlardır. Öğrenci görüşlerine ait bazı alıntılar şunlardır: “Uyumlu değilse kafa tutarlarsa anlaşılamam onlarla. (İ₈)”, “Ben herkese iyi davranırım ama bazıları arkadaşlarımın beni sevmesini kabullenemezler kıskanırlar. (İ₇)”, “Benim dediğim olacak tartışmaları (A₃)”, “Arkadaşımla genelde dersler konusunda anlaşamayız çünkü ben ondan yardım istediğimde o bana hep “kendin yap” der. (E₈)”, “Bazı arkadaşlarım hep ön planda olmak istiyorlar, bazıları da çok kavgacılar. (İ₅)”, “Bazen huylarımız uyuşmuyor, öyleydi böyleydi derken küçük tartışmalar çıkıyor. (A₇)”

Olumsuz bir takım davranışlar karşısında öğrencilerin birbirlerine karşı tutumlarını anlamaya yönelik “*Bir arkadaşının kurallara uygun olmayan olumsuz bir davranışını gördüğünde ne yaparsın? Öğretmene şikayet eder misin?*” sorusuna verilen cevaplara ilişkin frekanslar Tablo 9’da gösterilmektedir.

Tablo 9. Olumsuz Davranışlardaki Tepkilere Yönelik Frekans Dağılımları

İlköğretim	Şikayet ederim (f)	Önce Uyarırım (f)	Karışmam (f)
İstanbul	3	4	1
Eskişehir	3	4	1
Afyonkarahisar	4	4	-
Toplam	10	12	2

Tablo 9’a göre, öğrenciler olumsuz davranışlar karşısında daha çok birbirlerini uarmaktadır. Diğer bir deyişle öğrencilerin daha çok olumsuz davranışı düzeltme eğiliminde olduğu söylenebilir. Öğrencilerin verdikleri cevaplar incelendiğinde, okul kurallarına dair öğrencilerin yeterince bilinçli oldukları ve genel olarak öğrencilerin olumsuz davranışlardan kaçındıkları söylenebilir. Bu soruya verilen cevapların bazıları şöyle ifade edilmiştir: “Onu uyarırım, neden böyle yapıyorsun diye sorarım. Durumu anlamadan hemen öğretmene söylemem. (İ₆)”, “Öğretmene şikayet ederim çünkü böyle yaparsa ileride zorluk çeker. (A₄)”, “Onu öğretmene söylerim ya da o şeyleri yapmasını engellerim. O alışkanlığı bıraksın diye yakalanmasını sağlarım. (İ₇)”, “Benim başıma patlar diye hiç karışmam. (A₈)”

Güç

Öğrencilere “*Oyunlarda ve diğer etkinliklerde en çok kimin sözü geçerlidir? Neden?*” sorusu yöneltilerek, öğrencilerin liderlik konusundaki düşünceleri öğrenilmeye çalışılmıştır. Buna göre arkadaş ortamında kendilerinin lider olduğunu ifade eden bazı öğrencilere ait alıntılara bakılacak olursa; “Benim ve arkadaşımın dediği olur, çünkü biz güzel fikir söylüyoruz herhalde o yüzden diğerleri de uyuyor (İ₅)”, “Biz onlara iyi davranırız hiç adaletsizlik yapmıyoruz. Onlar da bizim yapmayacağımızı bilirler o yüzden bizi dinlerler. (İ₇)”, “Benim dediğim olur çünkü ben çok seviyorum. (A₁)” İfadelerden anlaşıldığı gibi, arkadaş ortamında lider olduğunu dile getiren öğrenciler gerekçe olarak; sevmelerini, adaletli olmalarını, iyi fikirler ortaya koymalarını ve arkadaşlar üzerinde etkiye sahip olduklarını ileri sürmüşlerdir. Diğer taraftan ifadelerle göre öğrenciler başkalarının liderliğini bir takım gerekçeler doğrultusunda kabul etme eğilimindedirler. Buna ilişkin bazı alıntılara bakıldığında; “En büyüğün dediği olur. (İ₂)”, “Oyundan oyuna değişir, fark etmiyor. (İ₁)”, “Genelde oylama yaparız ya da sıraya koyarız. (E₆)”, “Zeki olduğu için onun dedikleri yapılır. (A₄)”, liderlik konusunda, eşitlik ve bazı yeteneklere göre başkalarının öne çıkması kabul edilen gerekçeler arasındadır. Dolayısıyla öğrencilerin kendi liderliklerini veya başkalarının liderliklerini bir takım gerekçeler doğrultusunda kabullendikleri söylenebilir. Öte yandan başkalarının lider olmasıyla ilgili memnuniyetsizliğini dile getiren öğrenciler ise, lider olanların beğenilmeyen yönlerini vurgulamışlardır: “Sevmediğim bir arkadaşım var, diğer arkadaşlarım da onu sevmiyor ama hep onun dediği oluyor. Yani kendisini çok büyük mü görüyor, biz bir şey diyemiyoruz.(İ₆)”, “Yalan söyleyip insanları kandırdığı için Mert’in dediği olur. (A₆)”, “Beyza’nın dediği olur çünkü kıskanç birisi. (A₂)”

Tartışma, Sonuç ve Öneriler

Bu araştırmada katılımcı öğrenci grubundan elde edilen veriler, nitel araştırmanın doğası gereği genelleme yapılmaksızın araştırmanın alt amaçları çerçevesinde yorumlanarak sunulmuştur. Elde edilen bulgulara göre araştırma sonuçları şöyle özetlenebilir:

Öğrencilerin okula yönelik değer yargılarına bakıldığında; araştırmaya katılan öğrencilerin okula bakış açılarının genel olarak olumlu ve öğrencilerin okulun gerçek önemini farkında olduğu söylenebilir. “Güvenlik” kapsamında katılımcı öğrenciler için okul, güvenli, koruyucu, hayata hazırlayan, güzel konuşmayı ve yazmayı öğrendikleri, sosyal aktivitelerin yapıldığı ve meslek elde edebilmek için bilgi edindikleri bir yuvadır. Öğrencilere göre okul, aile ortamı gibidir ve güvenlidir. Öte yandan okuldaki sosyal aktivitelerin azlığı ve olumsuz öğretmen davranışları, öğrencileri okuldan soğutan sebepler olarak gösterilmiştir. Diğer bir bulguya göre her üç şehirde birinci kademe öğrencileri öğretmene güvenirken; İkinci kademede ise özellikle İstanbul’daki öğrencilerin daha çok arkadaşlarına güvendiği saptanmıştır. Bu bulguda büyükşehir koşullarının etkili olduğu düşünülebilir. Genel olarak kızmayan, bağırmayan, öğrencilere eşit davranan, öğrencileriyle ilgilenen, onları seven, onlara güvenen, dersleri öğrenci açısından zevkli işleyen, yalan söylemeyen, sır saklayan, öğrencileriyle sosyal paylaşımlarda bulunan ve açık sözlü öğretmenler, öğrenciler tarafından sevilmekte ve güvenilir bulunmaktadır. Bu bakımdan öğretmenin bir “güç” unsuru olarak gücünü bilgisinden ve öğrencilere yönelik olumlu davranışlarından aldığı söylenebilir. Öğretmen ve öğrenci ilişkisiyle ilgili olarak Pianta’ya (1999) göre okulda öğrenci başarısını destekleyen önemli bir faktör, olumlu öğretmen-öğrenci ilişkisidir. Bu nedenle okulda öğretmenleriyle iyi ilişkiler kurabilen öğrenciler, iyi ilişki kuramayan öğrencilere göre sosyal ve akademik yaşamda daha başarılıdır (Birch & Ladd, 1997; Furrer & Skinner, 2003; Pianta, 1999; Pianta et al., 1997; Pianta & Stuhlman, 2004). Bir başka ifadeyle yüksek kaliteli öğretmen-öğrenci ilişkisi öğrencilerin başarısızlık olasılığını ortadan kaldıran önemli bir etmendir (O’Connor & McCartney, 2007). Öte yandan öğretmenlerin bağırması ve kızmaması, ders anlatımlarının öğrenciler tarafından yeterince anlaşılması ve sınıfta öğrencilere eşit davranma konusundaki bazı tutarsızlıklar, öğrencilerin öğretmenler hakkındaki olumsuz düşüncelerine neden olmaktadır. Bu araştırma sonucuyla örtüşen Sadık ve Doğanay’ın (2008) araştırma sonucuna göre öğrenciler

dayak atmayan, ceza vermeyen ve bağırarak öğrencileri korkutmayan öğretmenleri istemektedir. Bu araştırma sonucunda da doğrulandığı gibi öğrenciler katı disiplinden yana öğretmenleri tercih etmemektedir. Nitekim yaptırımla sağlanan sessizlik ve usluluk, öğrencilerin gerçek doğalarını ortaya çıkarmalarını engellemektedir. Bu yaptırımlar sadece suni bir düzen sağlamaktadır (Dewey, 2007). Oysa çocuklar büyükleri ve arkadaşları tarafından sevilme isterler. İçinde buldukları koşullara göre olumlu ya da olumsuz yönlerde geliştirilebilirler. Çünkü onlar yeni alışkanlıkların kazanılmasının kolay olduğu bir yaşta (Russell, 2004). “Başarı” kapsamında ise öğrencilerin dersi sevip başarılı olabilmesinde öğretmenler, belirleyici konumdadır. Bu doğrultuda olumlu öğretmen davranışlarıyla destekli olan ders içi etkinliklerin yanında ders dışındaki sosyal aktiviteler de öğrenciler için önemli görülmektedir. Okulda “haz alma”ya yönelik değerler büyük ölçüde okulda yaşanan başarı duygusu, öğretmen ve akranlarla yaşanan sosyal etkinliklere bağlı görülmektedir.

Bir başka bulguya göre okul müdürünün “teşvik” etme yönü öğrenciler tarafından, müdürün öğrencilerle olan iletişimi, okulun fiziki yapısında yapılan iyileştirmeler ve okul çapında yapılan sosyal etkinlikler kapsamında algılanmakta fakat eğitime yönelik herhangi bir algı bulunmamaktadır. Buna göre Eskişehir ve Afyonkarahisar’daki katılımcı öğrencilere göre okul müdürleri öğrencilerle yeterince ilgili değildir ve bu öğrencilerin okul müdürleriyle ilgili düşünceleri genellikle olumsuzdur. Bu bulgudan hareketle bu okul müdürlerinin sınıf ziyaretlerini yeterince yapmadığı, öğrencilerle bire bir iletişime geçmediği, ayrıca okul genelinde bir takım sosyal etkinliklerin yeterince yapmadığı sonucuna ulaşılabılır. Oysa ki müdürler okulda liderlik ettiği takipçilerine öğrenme imkanı sunması (Yüksel, 1988), değişime öncülük etmesi (Erdem, 1998) ve öğrencileri insancıl yaklaşımlarla motive ederek onların zihinlerinde ve gelecek yaşantılarında başarılı bireyler olabilmeleri için yeni beklentilerin oluşmasına sebep olmalıdır (Kazancı, 1989). Diğer taraftan İstanbul’daki katılımcı öğrencilerin görüşleri nispeten daha olumludur. Bu öğrenciler okul müdürlerinin kendileriyle olan iyi iletişimlerini vurgulamışlardır. Buna göre bu müdürlerin öğrencilerle daha ilgili olduğu, gerekli durumlarda ödül verdiği ve sosyal etkinlikler düzenlediği söylenebilir. Diğer bir bulgu olarak “evrenselcilik” değer tipi yönünden öğrencilere göre okuldaki sorunlar, İstanbul’da daha çok olumsuz öğrenci davranışlarından kaynaklanırken; diğer şehirlerde ise daha çok okulun fiziki yapısındaki eksiklikler olarak görülmektedir. Bu duruma ilişkin olarak, göç alması

nedeniyle İstanbul'daki nüfus yoğunluğu sebep gösterilebilir. Bu bulgulardan hareketle çevresine duyarlı olmayan akranların, okulun hijyen durumundaki eksikliklerin ve okul binasındaki fiziki yetersizliklerin öğrencileri rahatsız ettiği söylenebilir. Okulların fiziki yapıları ile ilgili sorunlar üst düzey yöneticilerin ve politikacıların acil dönüşümcü kararlar almasını gerektirmektedir (Erçetin ve Demirbulak, 2002).

Öğrencilerin ailelerine yönelik değer yargılarında, “güvenlik” değer tipi kapsamında her üç şehirde öğrenciler annelerine daha fazla güvenmektedir. Buna sebep olarak anneye duyulan sevgi, annenin hoşgörülü davranışları, anne ile daha çok vakit geçirme ve paylaşımlar öne sürülmüştür. Bozkurt’ un (1989) belirttiği gibi, anne ve babanın çocuklarına gösterdiği ilgi ve ailenin eğitim durumu, çocuğun sosyal ve akademik başarısındaki önemli etkenlerden birisidir. Bulgulara göre araştırmaya katılan öğrencilerin genel olarak aile yaşantısında mutlu oldukları ve aileyi koruma güdüsü içinde oldukları söylenebilir. Bununla birlikte öğrenciler, aile bağlarına ve ailenin eğitici yanına da dikkati çekmişlerdir. Jencks ve arkadaşlarının(1980) yaptığı araştırmaya göre öğrencinin akademik başarısını sağlayan en önemli faktör aile içi mutluluktur. Eğer öğrenci aile içinde mutlu ve aile tarafından desteklenirse başarının en az yarısı sağlanmış bulunmaktadır (Özkan, 2010). Diğer bir bulgu olarak “haz alma” yönünden ise aile, öğrenciler için güvenli ve huzur verici bir ortamdır. Her üç şehirde de birinci kademe öğrencileri aile ortamında daha mutlu olduklarını ifade etmiştir. Russell’ın (2004) belirttiği gibi en iyi insan tipinin yetiştirilmesi için çocuklukta mutluluk kesinlikle gereklidir. Bu açıdan huzur veren aile ortamının çocuğun sağlıklı kişilik geliştirmesi açısından önemi düşünüldüğünde; Sevinç’e (2006) göre, aile içi yaşantıda dengeli ve etkili iletişimin sağlanması için çocuğu birey olarak kabul etmek, onun ilgi ve gereksinimlerine cevap verebilmek gerekir. Diğer taraftan her üç şehirde ikinci kademe öğrencileri ise akranlar arasındaki sosyal paylaşımları ve beraberinde yaşanan özgürlük duygusunu öne sürerek, arkadaş ortamında daha mutlu oldukları yönünde görüş belirtmiştir. Bu yaş grubunun aile ortamı yerine arkadaş ortamını tercih etmesi, bu öğrencilerin çocukluk döneminden gençlik dönemine geçiş sürecinde olmalarına bağlanabilir.

Öğrencilerin sosyal çevreye yönelik değer yargıları için şunlar söylenebilir: “Güvenlik” kapsamında, önemli meseleleri paylaşmak için bir arkadaşına güvenme sebebine yönelik; sevgi, yalan söylememe, iyi anlaşma, alışkanlık, iyi huylu olma, arkadaşını koruma ve paylaşımlar ön

plana çıkmıştır. “Evrenselcilik” boyutunda ise katılımcı öğrencilerin iyi bir arkadaşta aranan özelliklerle ilgili olarak aradıkları değerlerin farkında oldukları söylenebilir. Buna ilişkin olarak dürüstlük, güven ve paylaşımlar vurgulanmıştır. “Uyum” konusunda, ikinci kademe öğrencileri arasındaki sorunların ana kaynağı rekabet iken, birinci kademe öğrencileri için belirgin bir sebep söylenememektedir. Arkadaşlar arasında yaşanan sorunların sebepleri; uyumlu olmamak, ön planda olmak istemek, kavgacı olmak, kıskançlık, derslerde yardım etmeme gibi nedenler olarak tespit edilmiştir. Olumsuz davranışlar karşısında ise öğrenciler genel olarak birbirlerini uyarma ve yapılan yanlışları düzeltme eğilimi göstermekte olup; okul kurallarına yönelik öğrencilerin yeterince bilinçli olduğu göze çarpmıştır. Bulgulara bakıldığında öğrencilerin sosyal çevreye yönelik “sosyal adaletten” ve “genel iyiden” yana oldukları söylenebilir. Liderlik ise, öğrenciler tarafından akranlar arasında önemli bir “güç” kaynağı olarak görülmektedir.

Buna göre araştırma sonuçları ışığında şu öneriler sıralanabilir. Her okula birden daha fazla rehber öğretmen atanmalıdır. Okul müdürleri birer eğitim lideri olmalıdır. Okulların fiziki koşullarındaki yetersizlikler giderilmeli öğrencilerin sağlığını tehdit eden hijyen koşulları acilen sağlanmalıdır. Okullar bilginin üretildiği ve paylaşıldığı, bunun yanında grup çalışmalarının desteklendiği birer öğrenen organizasyon olarak işlev görmelidir. Öğretmenler iyi bir rehber olmalıdır ve öğrencilerinin kendilerini rol-model alacak kadar seçkin, düzeyli ve entelektüel bireyler olmalıdır. Fromm’un (2005) belirttiği gibi bireyin en büyük erdemi onun biricik bireyselliğidir, bu nedenle öğretmenler olumlu yöndeki birtakım tutum ve davranışlarıyla öğrencilerin bireyselliklerini ortaya çıkarmalıdır. Öğretmen ve okul müdürlerine, yeterliklerini, mesleki ve bireysel gelişimlerini arttırmaya yönelik eğitim programları uygulanmalıdır, çünkü her çocuk kendisine bir model aramaktadır (Kağıtçıbaşı,1989). Eğitim sistemi ne yazık ki öğrencinin okul hayatını birkaç sınavla ölçerek onları başarılıdan başarısızla göre sıralamaktadır. Öğrencileri acımasız bir şekilde rekabete iten, sıralayan, başarısız öğrencileri etiketleyen eğitim sistemi, bireyi kaybetmeye yönelik değil, kazanmaya yönelik çağdaş ve insani bir sistem haline getirilmelidir.

Kaynaklar

- Abrams, M., Gerard, D. ve Timms ,N. (1985). *Values and social change in Britain*. London: Mc Millan.
- Barker, D., Halman, L., ve Vloet, A.(1992). *The European Values Study. 1981-1990*, Aberdeen, Gordon Cook Foundation for European Values Group.
- Birch, S. H., ve Ladd, G. W. (1997). The teacher-child relationship and children's early school adjustment. *Journal of School Psychology*, 35, 61-79.
- Bozkurt, E. (1989). *Üniversite Öğrencilerinin Atılganlık Düzeyini Etkileyen Sosyo-Ekonomik Faktörler*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. On Dokuz Mayıs Üniversitesi: Samsun.
- Dewey, J. (2007). *Deneyim ve eğitim*. (Ed:Gülfidan Can, Gökür Kaplan, Çev:Sinan Akılı). Ankara: ODTÜ Yayıncılık.
- Erçetin, Ş. ve Demirebulak, D. (2002). Views of the school administrators about the readiness level of the schools to the change in the fourth year of the eight-year compulsory education in Turkey. *Educational Research Quarterly*, 26(2), 3-3.
- Erdem, A. R.,(1998). *Nasıl insan modeli yetiştirelim*. Ankara: Anı Yayıncılık. Ankara:Nobel Yayın
- Ekşi, H. ve Katılmış, A.(2011). *Karakter eğitimi el kitabı*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Fromm, E. (2005). *Kendini savunan insan*. (Çev: Devrim Doğan Yüzer). İzmir: İlyaz Yayınevi.
- Furrer, C. ve Skinner, E. (2003). Sense of relatedness as a factor in children's academic engagement and performance. *Journal of Educational Psychology*, 95(1), 148-162.
- Haldane, J. (2004). *Values, education and the human world essays on education, culture, politics, religion and science*. London: Imprint Academic.
- Halstead, J. M. ve Taylor, J. M. (1996). *Values in education and education in values*. London: The Falmer Press.
- Haydon, G. (1997). *Teaching about values: A new approach*. Wiltshire: Redwood Books.
- Kağıtçıbaşı, Ç. (1989). *Türkiye'de Çocuğun Durumu. 1990'ların Çocuk Politikası Kongresi*: Ankara.
- Kazancı, O.(1989). *Eğitim psikolojisi: Kuram ve ilkelere uygulamaya*. Ankara: Kazancı Hukuk Yayınları.
- Miles, M.B. ve Huberman, A.M. (1994). *Qualitative data analysis* (thousand oaks, ca:sage)
- O'Connor, E. ve McCartney, K. (2007). Examining teacher-child relationships and achievement as part of an ecological model of development. *American Educational Research Journal*, 44(2), 340-340-369
- Özgül, İ. E.(2007). *Psikolojik testler*. Ankara: PDREM Yayınları.
- Turan S. ve Aktan D.(2008). Okul hayatında var olan ve olması düşünülen sosyal değerler. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 6(2), 227-259
- Özkan, N. (2010). Orta Öğretimde Öğrenci Başarısında Ailenin Rolü. *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 12 (2) , 262-271

- Pianta, R. C. ve Stuhlman, M. W. (2004). Teacher-child relationships and children's success in the first years of school. *School Psychology Review*, 33(3), 444-458.
- Pianta, R. C. (1999). *Enhancing relationships: Between children and teachers*. Washington, DC: American Psychological Association.
- Pianta, R. C. Nimetz, S. ve Bennett, E. (1997). Mother-child relationships, teacher-child relationships, and school outcomes in preschool and kindergarten. *Early Childhood Research Quarterly*, 12, 263-280.
- Raths, L.E., Harmin, M. Ve Simon, S.B., (1966) "Values and teaching: Working with values in the classroom, Columbus, Oh: Charles e. Merrill.
- Rokeach, M. (1979). *Understanding human values: individual and societal*. New York-USA: The Free Press..
- Russell, B. (2004). *Eğitim Üzerine*. (Çev:Nail Bezel).İstanbul:Say Yayınları
- Sadık, F. ve Doğanay, A. (2008). Problem davranışlarla baş etme sürecinde öğretmen, öğrenci ve veli beklentileri. *Milli Eğitim Dergisi*, 178
- Schwartz, S.H. (1992). Universals in the content and structure of values: theoretical advances and empirical tests in 20 countries. *Advances in Experimental Social Psychology*, (25), 1-65.
- Sevinç, M. (2006). Evrensel ve yerel değerlerin eğitime yansımaları. *Küreselleşme Ahlak ve Değerler*. (Editörler: Yurdagül Mehmedoğlu ve Ali Ulvi Mehmedoğlu). İstanbul: Litera Yayıncılık.
- Şişman, M., Turan, S. (2002). *Eğitimde Toplam Kalite Yönetimi*. Ankara: PegemA
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2008). *Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

İletişim

Hamit ÖZEN

Eskişehir Osmangazi Üniversitesi

E-posta: hozen@ogu.edu.tr

Hatice GÜLEŞ

Eskişehir Osmangazi Üniversitesi

E-posta: hgules@ogu.edu.tr

Ahmet AYPAY

Eskişehir Osmangazi Üniversitesi

E-posta: aaypay@ogu.edu.tr

Eğitim Fakültesi 26480 Meşelik, Eskişehir, Türkiye